

de democratiseringsgolf, van de emancipatiebewegingen, ongetwijfeld, maar kwam er niet uit voort. Het alternatieve prostitutieproject [het streven naar een bordeelverbod] had zijn wortels in het Réveil en de Inwendige Zending, was orthodox-protestants van oorsprong, ontwikkelde zich in aristocratisch en patricisch milieu, werd voortdurend beïnvloed vanuit het buitenland, hanteerde de normen en waarden van de deugdzame Hollandse burgerman en diens wettige echtgenote, bediende zich van volkse strijdmethodes ... Het project van Pierson en de zijnen doorkruiste alle lijnen, verticaal en horizontaal, van de gecompartmenteerde Nederlandse samenleving. Aanvankelijk was dat zijn zwakte, uiteindelijk bleek dat zijn kracht' (300-301). Dit leidt binnen de metafoor van Bossenbroek en Kompagnie tot de nogal vage eindconclusie dat de zedelijkheidsapostelen 'begonnen met schieten', maar dat het uiteindelijk een volksgericht met vele daders was dat de reglementering om zeep hielp (304-306).

Dat Bossenbroek en Kompagnie in het grootste deel van hun boek voorbij zien aan de 'motieven' heeft vermoedelijk twee redenen. Ten eerste is er nog weinig bekend over de precieze ontwikkelingen in de prostitutie in de besproken periode. Daarnaast zou een oorzaak van de verwaarlozing van de onpersoonlijke 'motieven' kunnen liggen in de eenvoudige toegankelijkheid van de bronnen betreffende het publieke debat, die daarbij druipen van de dramatiek. Meestal is de keus snel gemaakt. Terwijl Bossenbroek en Kompagnie in hun bijlagen statistisch materiaal aandragen en in het eerste deel regelmatig verwijzen naar officiële stukken van diverse overheden, is het tweede deel overwegend gebaseerd op publicaties uit de kringen van abolitionisten zelf. Wel behoort dan de vraag gesteld te worden in hoeverre hun voorstelling van zaken congrueerde met de werkelijkheid. De bewoners van het Rotterdamse Zandstraatkwartier vonden in elk geval van niet en beschimpten de Middemachtzendingen als verdwaasden uit een andere wereld om hen later, toen zij met hun zalvende praatjes bleven komen, met stille instemming van de wijkagenten van de stoep te slaan.

Voor de receptiekant in het debat hebben de auteurs weinig aandacht en de alledaagse realiteit van de hoerenbuurten ontbreekt regelmatig in hun beschrijvingen. Dit maakt hun boek allerm minst waardeloos, maar wel beperkt. De ondertitel *Prostitutie in Nederland in de negentiende eeuw* dekt zo de lading niet. De speurtocht van Bossenbroek en Kompagnie beschrijft hoofdzakelijk de negentiende-eeuwse discussie over de prostitutie, de implementatie van de genomen besluiten op diverse niveaus en de moeilijkheden die daarbij werden ondervonden. Het laat echter onopgehelderd in hoeverre de in het debat gepresenteerde argumenten getrouwe afspiegelingen waren van de historische werkelijkheid. Waarom volhardden de moraalridders in het publieke debat in hun overtuiging dat publieke vrouwen de blanke slavinnen van het land waren, terwijl de Nederlandse prostituees na 1870 massaal de bordelen konden verlaten? Overtuiging en werkelijkheid kwamen lang niet altijd overeen. Ondanks deze smakelijke historie is het laatste woord over de negentiende-eeuwse prostitutie daarom nog niet geschreven.

Henk Visscher

S. Legêne, *De bagage van Blomhoff en Van Breugel. Japan, Java, Tripoli en Suriname in de negentiende-eeuwse Nederlandse cultuur van het imperialisme* (Dissertatie Rotterdam 1998; Amsterdam: Koninklijk instituut voor de tropen, 1998, 468 blz., f59,-, ISBN 90 6832 277 x).

Nederlanders horen graag dat openstaan voor invloeden van buitenaf een wezenskenmerk is van hun nationale identiteit. Wat de auteur van het boek betreft, gaat het hier niet zozeer om de openheid van een multiculturele samenleving als wel om die van een spons die opzuigt en onzichtbaar maakt. Vanuit die stelling wil zij licht werpen op het onzichtbare web van

superioriteitsgevoelens, vooroordelen en schuldbewustzijn dat het koloniale verleden omgeeft. Het impliciete karakter van deze attitude is een bekend onderzoeksthema, sinds Edward Saïds analyse van Jane Austens roman *Mansfield Park*. In dit boek vertrekt een absenteïstische plantagehouder voor enige maanden naar de Caraïben. Hij verdwijnt eenvoudigweg een tijd uit het verhaal en over zijn ervaringen spreken blijkt *not done* in zijn milieu. Het zal bij de Nederlandse elite van de negentiende eeuw niet veel anders zijn toegegaan. Saïds notie van 'een aan het imperialisme inherente houding en gedeelde referentiekaders' heeft de auteur tot uitgangspunt genomen bij haar studie naar de consolidatie van Nederland als koloniale mogendheid tussen 1815 en 1848.

De bagage van Blomhoff en Van Breugel maakt op een aantrekkelijke manier de culturele stempel van de overzeese expansie op de Nederlandse nationale identiteit zichtbaar. Voor historici nauwelijks te hanteren begrippen als nationale identiteit en collectief bewustzijn zijn herleid tot het domein van de persoonlijke ervaringen. De auteur heeft de wereldbeschouwing van vier Nederlanders in de eerste helft van de negentiende eeuw centraal gesteld. Drie broers Van Breugel, afkomstig uit een Oranjegezind adellijk geslacht, vertrekken evenals hun zwager Jan Cock Blomhoff aan het begin van de negentiende eeuw naar Java, Algiers, Suriname en Japan. Zij vertegenwoordigen een inmiddels tot nutteloosheid gedoemd patriciaat, dat dankzij de expansiepolitiek van het jonge koninkrijk een nieuwe rol overzee krijgt toebedeeld. De hoofdpersonen worden volwassen in een tijd waarin sinds de Verlichting ontwikkelde wetenschappelijke begrippen over stadiagewijze ontwikkeling van samenlevingen en menselijke diversiteit in hun kringen algemeen ingang vinden. De Van Breugels en hun zwager zijn belezen lieden, die hun eruditie aan hun ervaringen toetsen. Zij brengen koffers vol met etnografisch materiaal, vertalingen en egodocumenten terug naar hun vaderland. Uiteraard kan de bagage van deze vier personen niet alle facetten van de vroeg negentiende-eeuwse expansie van Nederland bestrijken. Daarom zijn er hier en daar kunstgrepen toegepast. Zo krijgt Blomhoffs voorganger in Décima, opperhoofd Hendrik Doeff, uitgebreide aandacht, omdat enkel een bespreking van de figuur Blomhoff de Nederlandse aanwezigheid in Décima onvoldoende recht zou doen.

Het boek gaat over indrukken in den vreemde en bestrijkt een groot aantal facetten van het dagelijks bestaan: van stoelen tot papier en van taalkunde tot tropengeneeskunde. Daardoor waaiert het verhaal soms te veel uit. Hieraan zijn ook debet de vele afbeeldingen van gebeurtenissen, waarvan de broers en zwager getuige waren of hadden kunnen zijn. Uit twee schildersvisies van de overgave van de Javaanse verzetsleider Dipanegara in 1830, die van de Indonesiër Saleh en de Europeaan Pieneman, haalt de auteur respectievelijk een verzets-/overwinnaarsgezichtspunt. Maar het blijft een interpretatie, die bovendien niet te relateren valt aan het wereldbeeld van Indonesiëganger Eliza van Breugel, omdat hij al was overleden voordat de Javaoorlog uitbrak. Veel sterker zijn het betoog en de illustraties die handelen over het Engels-Nederlandse bombardement op Algiers in 1816. Jacques van Breugel, die in latere jaren als consul-generaal in Tripoli diende, was er als jonge zeeofficier direct bij betrokken en diep van onder de indruk. Het bombardement was een wereldpolitieke gebeurtenis die meteen via een snel geschilderd immens panorama zijn weg vond naar het bredere Europese publiek. Dat werd onder begeleiding van lichteffecten en militaire muziek onderricht over de afstraffing van dit 'zeeroversnest' dat christelijke slaven geketend hield. De auteur toont aan hoe belangrijk deze expeditie was voor het nationale zelfrespect. Nederland had laten zien dat het speciaal en belangrijk genoeg was om met grote broer Engeland op te trekken tegen het absolute kwaad van de blanke slavernij. Niemand minder dan Staring dichtte: 'Wie donderde op uw schuldig strand, Brittanje was 't en Nederland'.

Het boek schildert een onzekere en gedegradeerde natie die bewust expansie zoekt om eco-

nomische redenen en om haar positie binnen het Europa van na het congres van Wenen veilig te stellen. Het zelfbeeld dat Nederland nastreeft, is dat van een assertieve mogendheid in Oost-Azië, een zeemacht in de Middellandse zee en schepper van Suriname. Maar dit beeld wordt bij herhaling verstoord door Engelse zegslieden, die hun gebrek aan respect voor het Nederlandse expansionisme niet verhullen. De auteur heeft dankbaar gebruik kunnen maken van John Crawfurds *History of the Indian Archipelago*. Hierin kleineert deze voormalige adjudant van Thomas Stamford Raffles het koloniale project in de Indonesische archipel als van een beschamende bekrompenheid en Nederlands unieke positie in Japan als toonbeeld van ergerlijke kruiperigheid. Ook wat betreft de slavernij konden de Engelsen neerkijken op Nederland. Deze thema's keren terug op het persoonlijke niveau. Het consulsechtpaar Van Breugel voelde zich in Tripoli zelden op zijn gemak. Bij ieder incident zochten zij samen met hun collegadiplomaten hun toevlucht in het landhuis van de Engelse consul Warrington. Gaspar, de broer van de consul, behartigde in Suriname zakelijke belangen van de familieplantage, maar kon zich niet onttrekken aan de door de Engelsen gedicteerde abolitionistische tijdgeest. Hij beslechtte zijn innerlijke tweestrijd door te ijveren voor christelijk onderwijs aan slaven. Via Blomhoff leren we over de vervelende en vaak vernederende rituelen, waaraan hij werd onderworpen door zijn Japanse gastheren.

Aan het slot van het boek gaan de verhalen over de persoonlijke bagage van de vier hoofdpersonen op in een geschiedenis van de collectievorming van het Museum voor volkenkunde in Leiden en het Koninklijk kabinet van zeldzaamheden. Die collecties krijgen een functie om de voortreffelijkheid van de eigen beschaving te onderbouwen. Dat neemt niet weg, dat de verwetenschappelijking van het beeld van de niet-westerse wereld in Nederland laat en aarzelend op gang is gekomen. De auteur verklaart dit uit het feit dat de Nederlandse expansie zich, in tegenstelling tot de Engelse, nooit heeft laten leiden door wetenschappelijke uitgangspunten. De auteur wijdt de Nederlandse incrementele koloniale politiek aan een minderwaardigheidscomplex. De cultuuroverdracht overzee beperkte zich nagenoeg tot bijbelvertalingen. Kennelijk vond Nederland van zichzelf dat het niet meer te bieden had. Maar dan blijft de vraag of dit minderwaardigheidscomplex inherent is aan de Nederlandse cultuur of gevolg van het verlies aan internationale status. Na lezing van het boek kies ik voor het laatste. Nederland legde als tweederangs mogendheid onvoldoende gewicht in de internationale schaal om koloniale referentiekaders als 'mission civilisatrice' of 'white man's burden' te hanteren.

Ulbe Bosma

Th. van Leeuwen, e. a., *Pracht en praal op Prinsjesdag* (Zaltbommel: Europese bibliotheek, 1998, 160 blz., f75,-, ISBN 90 288 1116 8).

In opdracht van het Legermuseum te Delft heeft de fotograaf Casper van Bruggen in de afgelopen jaren fotoreportages gemaakt op Prinsjesdag. Met veel oog voor detail heeft hij allerlei aspecten vastgelegd. Niet alleen de koets, de stoet en de paarden, maar ook details van de uniformen zijn nauwkeurig gefotografeerd. Het Legermuseum ziet het onder andere als haar taak om militaire activiteiten en ceremonieel optreden actief vast te leggen. De collectie foto's is als uitgangspunt gebruikt bij het schrijven van het boek *Pracht en praal op Prinsjesdag*.

In het boek wordt in een negental hoofdstukken ingegaan op de achtergrond en oorsprong van de ceremonies rond Prinsjesdag. Elementen uit het stadhoudelijk hof uit de tijd van de Republiek der Verenigde Nederlanden zijn vermengd met symbolen van het koningschap zoals dat sinds 1815 in ons land wordt uitgeoefend. Oorspronkelijk duidde de naam Prinsjesdag